

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

BUNGE LA TANZANIA

**TAARIFA YA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA ELIMU, UTAMADUNI
NA MICHEZO KUHUSU UTEKELEZAJI WA MAJUKUMU YA WIZARA YA
ELIMU, SAYANSI NA TEKNOLOJIA KWA MWAKA WA FEDHA WA
2023/2024 PAMOJA NA MAONI, USHAURI NA MAPENDEKEZO YA
KAMATI KUHUSU MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI YA WIZARA
KWA MWAKA WA FEDHA 2024/2025**

*{Imetolewa chini ya Kanuni ya 118(9) ya Kanuni za Kudumu za
Bunge, Toleo la Februari, 2023}*

MEI, 2024

YALIYOMO

YALIYOMO	i
ORODHA YA VIELELEZO	iii
SEHEMU YA KWANZA	1
1.0 UTANGULIZI	1
1.1 Msingi wa Taarifa	1
1.2 Muundo wa Taarifa	2
SEHEMU YA PILI	3
2.0 UCHAMBUZI WA TAARIFA YA UTEKELEZAJI NA MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI	3
2.1 Maelezo ya jumla	3
2.2 Uchambuzi wa Taarifa ya Utekelezaji wa Bajeti kwa Mwaka wa fedha 2023/2024	3
2.2.1 Hali ya Utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo	4
2.2.2 Hali ya Uzingatiji wa Ushauri uliotolewa na Kamati.....	5
2.2.3 Ukusanyaji wa Maduhuli	6
2.2.4 Upatikanaji wa Fedha za Matumizi ya Kawaida	10
2.2.5 Utekelezaji wa Majukumu na Mipango ya Wizara	11
2.3 Uchambuzi wa Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa mwaka wa fedha 2024/2025.....	12
2.3.1 Makadirio ya Ukusanyaji wa Maduhuli.....	13
2.3.2 Makadirio ya Matumizi ya Miradi ya Maendeleo.....	13
2.3.3 Makadirio ya Matumizi ya Kawaida	15
SEHEMU YA TATU	19
3.0 MAONI NA USHAURI WA KAMATI	19
3.1 Maelezo ya jumla	19
3.2 Usimamizi wa Miradi ya Maendeleo	19
3.3 Bajeti ya Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia.....	20
3.4 Vyuho vya Ufundi Stadi (VETA)	20
3.5 Mikopo ya Wanafunzi wa Elimu ya Juu	21
3.4 Utekelezaji wa Mtaala Mpya.....	22
3.5 Fedha kwa ajili ya Uchapishaji wa Vitabu.....	22
3.6 Mafunzo ya Walimu Kazini	23
3.7 Fedha za Nje zinazotekeleza Miradi ya Maendeleo	24
3.8 Mdondoko wa Wanafunzi katika shule za Msingi na Sekondari (School Droupout)	24

3.9	Vyuo vya Elimu ya Juu	26
3.10	Hitimisho	27
Kiambatisho Na. 1	26
Kiambatisho Na. 2	36

ORODHA YA VIELELEZO

Kielelezo Na. 2:1	Ulinganisho wa Makadirio na Ukusanyaji wa Maduhuli kwa Mwaka 2022/2023 na 2023/2024	7
Kielelezo Na. 2:2	Grafu ya ulinganisho wa Makadirio na Ukusanyaji wa Maduhuli kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023 na 2023/2024.....	7
Kielelezo Na. 2:3	Jedwali linaloonesha Mwenendo wa Makusanyo ya Maduhuli kwa kipindi cha kuanzia mwaka 2019/2020 hadi 2023/2024	9
Kielelezo Na. 2:4	Grafu ya Mwenendo wa Ufikiaji wa lengo la Makusanyo ya Maduhuli kwa kipindi cha mwaka 2019/2020 hadi 2023/2024.....	9
Kielelezo Na. 2:5	Mchanganuo wa Upatikanaji wa Fedha kwa aina mbalimbali za Matumizi.....	10
Kielelezo Na. 2:6	Uwiano wa Aina za Matumizi wakati wa kuidhinisha Bajeti na Uwiano wake kwa upatikanaji wa Fedha	11
Kielelezo Na. 2:7	Ulinganisho wa Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa mwaka wa 2023/2024 na Mwaka 2024/2025.....	15
Kielelezo Na. 2:8	Mgawanyo wa Fedha za Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025	16

SEHEMU YA KWANZA

1.0 UTANGULIZI

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 118 (9) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari, 2023, naomba kuwasilisha Taarifa ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Elimu, Utamaduni na Michezo kuhusu Utekelezaji wa Majukumu ya Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia (Fungu 46) kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024, pamoja na Maoni ya Kamati kuhusu Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara hiyo kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025 na kuliomba Bunge lako Tukufu liipokee Taarifa hii na kuikubali ili hatimaye liidhinishe Bajeti ya Wizara hii.

1.1 Msingi wa Taarifa

Mheshimiwa Spika, Msingi wa Taarifa hii unatokana na masharti ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari, 2023. Kifungu cha 6 (7)(a) kikisomwa kwa pamoja na Kifungu cha 7 (1) (a) cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Bunge, kinaipa Kamati jukumu la kufanya uchambuzi wa Utekelezaji wa Bajeti na Makadirio ya Wizara hii.

Mheshimiwa Spika, ili kukidhi masharti ya Kanuni niliyoyataja, nafurahi kulijulisha Bunge lako tukufu kuwa tarehe 21 Machi, 2023, Kamati ilipokea na kujadili Taarifa ya Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia kuhusu Utekelezaji wa Bajeti ya Wizara hiyo kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024, pamoja na Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025. Katika hatua hiyo, Kamati ilifanya uchambuzi wa kina na matokeo yake ni Taarifa hii yenye maoni na ushauri.

1.2 Muundo wa Taarifa

Mheshimiwa Spika, Muundo wa Taarifa hii umezingatia masharti ya Kanuni ya 142 kuhusu muundo wa Taarifa yoyote ya Kamati inayowasilishwa Bungeni. Kwa msingi huo, Taarifa ninayoiwasilisha imegawanyika katika sehemu kuu tatu zifuatazo: -

- (i) Sehemu ya Kwanza inatoa maelezo ya jumla na kuonesha Msingi na Muundo wa Taarifa pamoja na namna Kamati ilivyofanya kazi;
- (ii) Sehemu ya Pili inabainisha Uchambuzi wa Taarifa ya Utekelezaji wa Bajeti kwa Mwaka wa fedha 2023/2024 na Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa mwaka wa fedha 2024/2025; na
- (iii) Sehemu ya Tatu inabainisha Maoni na Ushauri wa Kamati na kumalizia kwa hitimisho.

Mheshimiwa Spiia, Kwa muundo huo, Bunge linaweza kuwa kwenye nafasi nzuri ya kuitumia Taarifa hii wakati wa majadiliano. Mtiririko wa maudhui umewekwa kwa namna rahisi ya rejea na matumizi ya Bunge.

SEHEMU YA PILI

2.0 UCHAMBUZI WA TAARIFA YA UTEKELEZAJI NA MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI

2.1 Maelezo ya jumla

Mheshimiwa Spika, sehemu hii inafafanua matokeo ya uchambuzi wa taarifa ya utekelezaji na makadirio ya mapato na matumizi. Katika Uchambuzi huo, ufafanuzi unabainishwa kuhusu hali ya uzingatiaji wa ushauri wa Kamati, utekelezaji wa miradi ya maendeleo na hali ya Upatikanaji wa fedha kutoka Hazina. Aidha, uchambuzi zaidi unaonesha kuhusu uwiano katika makadirio ya matumizi ya maendeleo na matumizi ya kawaida kwa mwaka wa fedha 2024/2025.

2.2 Uchambuzi wa Taarifa ya Utekelezaji wa Bajeti kwa Mwaka wa fedha 2023/2024

Mheshimiwa Spika, Kanuni ya 117 (2) ya Kanuni za Bunge, itanatoa siku zisizozidi tisa kwa Kamati kufanya uchambuzi wa Taarifa za Utekelezaji wa Bajeti. Kanuni hiyo inatambua umuhimu wa kufanya ulinganisho kati ya utekelezaji wa bajeti unaoripotiwa na makadirio ya mapato na matumizi kwa mwaka wa fedha unaofuata. Kwa msingi huo Sehemu hii inaripoti matokeo ya shughuli kuu Tano (5) zilizotekelezwa na Kamati kama ifuatavyo: -

- (i) Hatua iliyofikiwa katika uzingatiaji wa Ushauri uliotolewa na Kamati kwa mwaka wa fedha 2023/2024;
- (ii) Hali ya Utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo iliyoidhinishwa fedha kwa mwaka wa fedha 2023/2024;

- (iii) Hatua iliyofikiwa katika Ukusanyaji wa Maduhuli kwa kipindi cha Julai 2023 hadi Februari, 2024;
- (iv) Upatikanaji wa Fedha kutoka Hazina; na
- (v) Hatua iliyofikiwa katika utekelezaji wa kazi zilizopangwa kufanyika kwa mwaka wa fedha 2023/2024.

Mheshimiwa Spika, kwa urahisi wa ufuatiliaji na uamuzi wa kibunge, naomba kubainisha matokeo ya uchambuzi kama ifuatavyo:-

2.2.1 Hali ya Utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo

Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa Fedha 2023/2024, Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia ilitengewa jumla ya **Shilingi 1,137,872,565,000.00** kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya maendeleo. Kamati ilitembelea miradi mitano kati ya miradi yote inayotekelezwa. Pamoja na ziara hiyo, Kamati ilipokea taarifa ya upatikanaji wa fedha kwa ajili ya miradi ya maendeleo. Ufafanuzi zaidi kuhusu Miradi unaambatishwa pamoja na Taarifa hii (**Kiambatisho Na. 1**).

Mheshimiwa Spika, uchambuzi wa hali ya Utekelezaji wa Miradi ya maendeleo unaonesha mambo yafuatayo:-

- (i) Uwiano wa fedha za Maendeleo kwa Bajeti nzima ya Wizara unalingana na uwiano wa kiasi cha fedha za miradi ya maendeleo kilichopatikana. Kiasi kilichoidhinishwa kwa ajili ya miradi ya maendeleo kilikuwa ni **asilimia 68** ya bajeti yote na kiasi kilichopatikana kilikuwa ni **asilimia 68** ya fedha zote zilizopatikana.
- (ii) Mwenendo wa upatikanaji wa fedha kwa ajili ya kugharamia miradi ya maendeleo unaendana na kipindi cha utekelezaji. Hadi kufikia Mwezi Februari 2024, Fedha

zilizopatikana ni **asilimia 68** ya bajeti ya maendeleo na kipindi cha utekelezaji kilifikia **asilima 67**.

- (iii) Makadirio ya baadhi ya gharama kwa miradi inayotekelezwa kwa awamu katika kipindi kirefu yanatofautiana na hali halisi. Kwa mfano, mradi Na. 4358 unaohusu kutegemeza Taasisi ya Sayansi na Teknolojia ya Nelson Mandela, ulifanyiwa makadirio mwaka 2021. Mradi huu unaendelea kutekelezwa kwa misingi ya makadirio hayo hadi mwaka 2024. Hata hivyo, Kamati haijaridhishwa na utekelezaji wa mradi huu, hivyo basi, inasisitiza Wizara kuutazama upya utekelezaji wa mradi ili ulete tija kama ilivyokusidiwa.

Mheshimiwa Spika, kwa ujumla hali ya utekelezaji wa miradi ya maendeleo inaridhisha. Upatikanaji wa fedha kutoka Hazina si miongoni mwa changamoto za utekelezaji. Hata hivyo, suala la ufinyu wa bajeti kwa miradi inayopangwa kutekelezwa linahitaji kuangaliwa kwa kina.

2.2.2 Hali ya Uzingatiaji wa Ushauri uliotolewa na Kamati

Mheshimiwa Spika, tarehe 16 Mei, 2023, wakati wa kujadili Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia, kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024, Kamati ilishauri mambo mbalimbali kwa lengo la kuboresha utekelezaji wa majukumu ya Wizara hii. Naomba kulitaarifu Bunge lako Tukufu kwamba, sehemu ya ushauri imefanyiwa kazi na sehemu nyingine utekelezaji wake unaendelea **(Kiambatisho Na. 2)**.

Mheshimiwa Spika, mfano wa ushauri uliofanyiwa kazi unahusu kuandaa mkakati kwa ajili ya ugharamiaji wa elimu na mafunzo ya amali, ikiwemo kuainisha vipaumbele kwa ajili ya wanafunzi watakaopatiwa mikopo katika vyuo hivi. Maelezo ya Serikali yalionesha kuwa Serikali imeanza kutoa mikopo kwa wanafunzi wa amali sanifu (Elimu ya Ufundi) kwa kuzingatia fani za kipaumbele hususan zenye uhaba wa rasilimaliwatu.

Mheshimiwa Spika, pamoja na utekelezaji mzuri wa ushauri, upo ushauri ambao utahitaji kufanyiwa kazi zaidi na Serikali. Mathalan, ushauri kuhusu Serikali kufanya tathimini ya kina kuhusu utekelezwaji wa sera ya ugatuaji katika sekta ya elimu ili kubaini changamoto na mafanikio yake. Maelezo ya Serikali yalibainisha kwamba, Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia imeendelea kuwa na vikao vya pamoja vya kisekta na Ofisi ya Rais, TAMISEMI. Hata hivyo, Kamati haijaridhishwa na maelezo yaliyotolewa na Serikali na hivyo, kuisitiza Serikali kuendelea kufanyia kazi ushauri huo.

2.2.3 Ukusanyaji wa Maduhuli

Mheshimiwa Spika, Kamati ilichambua ukusanyaji wa Maduhuli chini ya Wizara hii kwa sababu Wizara ililijulisha Bunge kiasi cha maduhuli yaliyolengwa kukusanywa kwa mwaka wa fedha 2023/2024. Ili kuliwezesha Bunge kufuatilia utekelezaji wa jukumu la ukusanyaji wa maduhuli, Kamati ilichambua taarifa iliyoeleza hali ya makusanyo.

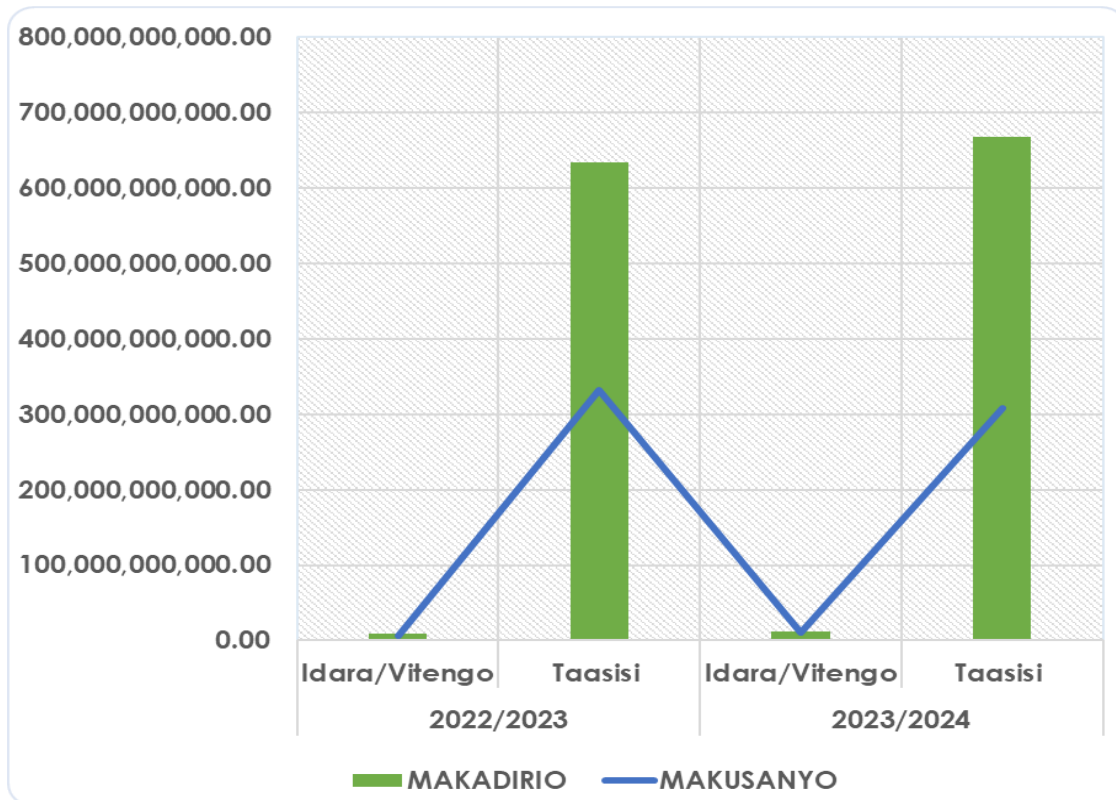
Mheshimiwa Spika, Kamati ilitumia Majedwali na Grafu ili kubaini hali ya makusanyo ya maduhuli ikilinganishwa na lengo. Kwa urahisi wa ulinganisho rejea imefanywa kwenye **Kielelezo Na. 01** na **Kielelezo Na. 02**.

Kielelezo Na. 2:1 Ulinganisho wa Makadirio na Ukusanyaji wa Maduhuli kwa Mwaka 2022/2023 na 2023/2024

MWAKA	CHANZO	MAKADIRIO	MAKUSANYO	ASILIMIA
2022/2023	Idara/Vitengo	8,680,995,000.00	6,546,086,027.00	75.41
	Taasisi	633,986,625,483.06	331,653,392,514.42	52.31
2023/2024	Idara/Vitengo	11,660,695,000.00	10,303,067,874.29	88.36
	Taasisi	667,701,877,548.64	308,036,472,007.95	46.13

Chanzo: Randama ya Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia kuhusu Mpango na Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025

Kielelezo Na. 2:2 Grafu ya ulinganisho wa Makadirio na Ukusanyaji wa Maduhuli kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023 na 2023/2024

Chanzo: Randama ya Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia kuhusu Mpango na Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025

Mheshimiwa Spika, katika mchanganuo huo, Kamati imebaini mambo yafuatayo:-

- (i) Lengo la jumla la makusanyo ya maduhuli kwa Wizara hii ikiwa ni takriban robo ya tatu ya kipindi cha utekelezaji wa bajeti, lilifikwa kwa asilimia 46 tu.
- (ii) Uwiano wa lengo la Ukusanyaji kati ya idara na vitengo chini ya wizara na taasisi zinazosimamiwa na wizara unatofautiana na uwiano wa makusanyo halisi kati ya idara na vitengo vya wizara na taasisi zinazosimamiwa na wizara. Katika makadirio, Idara na Vitengo vya Wizara zilikuwa na lengo la asilimia 2 na taasisi zilikuwa na lengo la asilimia 98 ya Jumla ya Makusanyo. Lakini wakati wa utekelezaji, Idara na vitengo zilifikia asilimia 3 ya jumla ya makusanyo na taasisi zilifikia asilimia 97 ya jumla ya makusanyo.

Mheshimiwa Spika, Mwenendo huo wa ukusanyaji wa maduhuli unaashiria kutokufikiwa kwa lengo. Aidha, hali hiyo inahitaji kufanyiwa kazi ili kubaini iwapo upangaji wa lengo ulikuwa na changamoto au ni usimamizi wa ukusanyaji unaohitaji kuimarishwa.

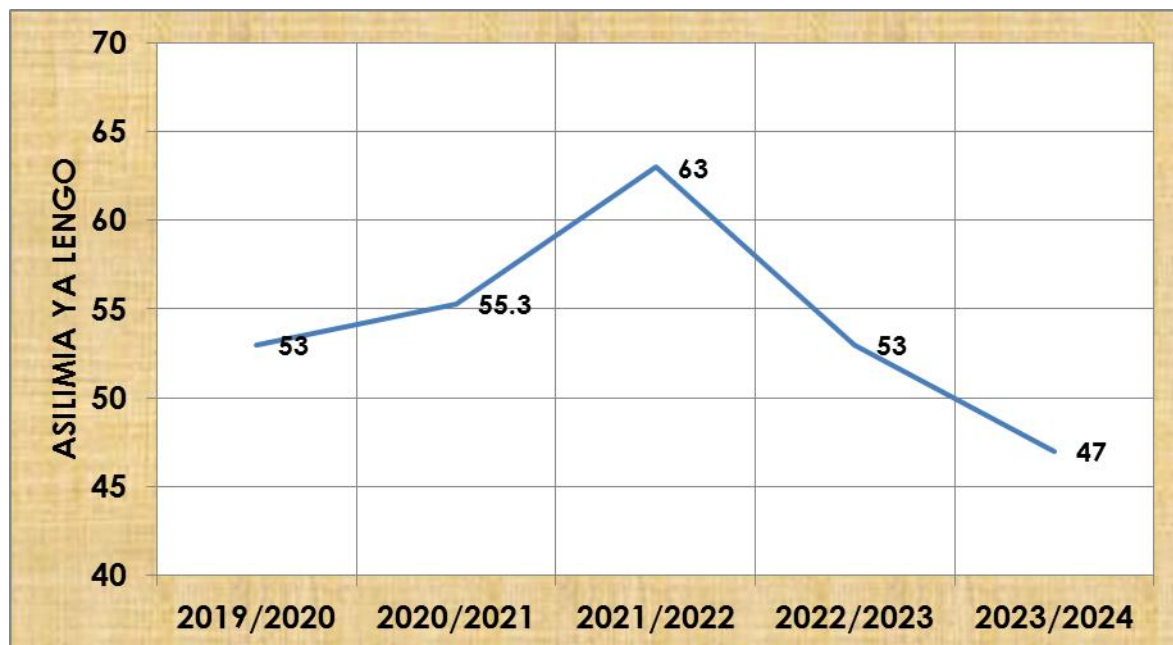
Mheshimiwa Spika, Baada ya kubaini mwenendo wa makusanyo usioridhisha kwa mwaka 2023/2024, Kamati ilitaka kujiridhisha na mwenendo wa ukusanyaji wa maduhuli kwa kipindi cha miaka mitano (5) mfululizo. Taarifa za makusanyo zilichambuliwa na kupangwa katika vielelezo viwili: **Kielelezo Na. 2:3** na **Kielelezo Na. 2:4**.

Kielelezo Na. 2:3 Jedwali linaloonesha Mwenendo wa Makusanyo ya Maduhuli kwa kipindi cha kuanzia mwaka 2019/2020 hadi 2023/2024

MWAKA	MAKADIRIO	MAKUSANYO	ASILIMIA
2019/2020	553,739,899,119.13	292,681,843,256.11	53
2020/2021	555,651,650,346.52	307,254,682,022.00	55.3
2021/2022	555,043,008,495.63	350,484,167,565.79	63
2022/2023	642,667,620,483.06	338,199,478,541.42	53
2023/2024	679,362,572,548.64	318,339,539,882.24	47

Chanzo: Taarifa za Kamati 2019/2020 – 2022/2023 na Randama ya Wizara 2023/2024

Kielelezo Na. 2:4 Grafu ya Mwenendo wa Ufikiaji wa lengo la Makusanyo ya Maduhuli kwa kipindi cha mwaka 2019/2020 hadi 2023/2024

Chanzo: Usanifu wa Kamati kutoka kwenye Taarifa za Kamati Mwaka 2019/2020 hadi 2023/2024 na Randama ya Wizara kwa mwaka 2024/2025

Mheshimiwa Spika, kwa miaka mitatu (3) mfululizo ufikiaji wa lengo la makusanyo ulikuwa ukiongezeka hadi kufikia **asilimia 63** ya lengo mwaka wa fedha 2021/2022. Kiwango cha kufikia lengo kilianza

kupungua mwaka wa fedha 2022/2023 na kufikia kiwango cha chini kwa mwaka 2023/24. Mwenendo huo unaonesha umuhimu wa kutathmini upangaji wa lengo la maduhuli na juhudi za ukusanyaji.

2.2.4 Upatikanaji wa Fedha za Matumizi ya Kawaida

Mheshimiwa Spika, baada ya Bunge kuidhinisha matumizi ya kawaida ya Wizara hii, ilibaki kuwa kazi ya **Kamati kufuatilia utekelezaji unaofanyika**. Naomba kulijulisha Bunge lako tukufu kuwa, Kamati iliendelea kufuatilia utekelezaji wa majukumu ya Wizara hii. Aidha, tarehe 20 Machi, 2024, Kamati ilipokea maelezo ya Waziri yaliyofafanua upatikanaji wa fedha kutoka Hazina. Taswira halisi ya mwenendo wa upatikanaji wa fedha unaonekana katika **Kielelezo Na.2:5** na **Kielelezo Na. 2:6**

Kielelezo Na. 2: 5: Mchanganuo wa Upatikanaji wa Fedha kwa aina mbalimbali za Matumizi

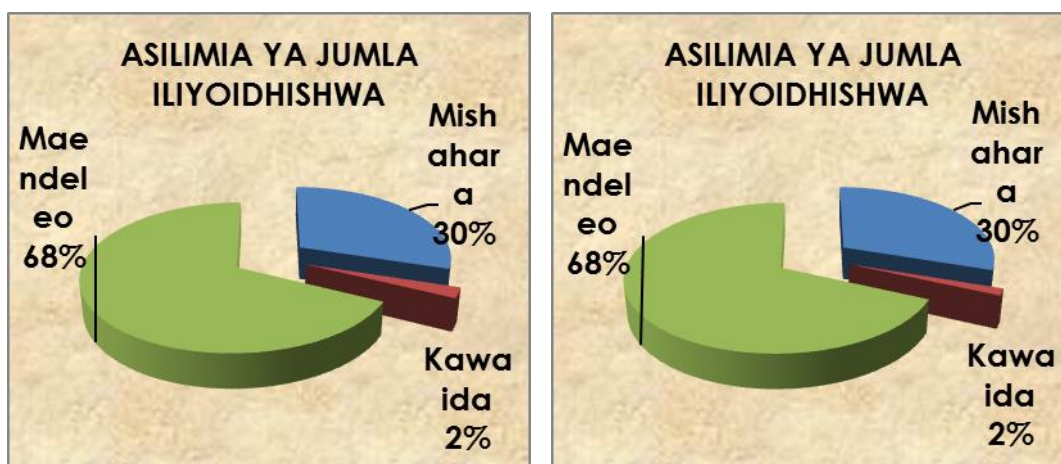
AINA YA MATUMIZI	KIASI KILICHODHINISHWA	KIASI KILICHOPOKELEWA	ASILIMIA
Mishahara	502,082,549,000.00	344,377,453,121.48	68.6
Kawaida	38,532,101,000.00	18,022,611,664.09	46.8
Maendeleo	1,137,872,565,000.00	775,054,920,713.06	68.1
JUMLA	1,678,487,215,000.00	1,137,454,985,498.63	67.8

Chanzo: Randama ya Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia kuhusu Mpango na Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi unaonesha kuwa upatikanaji wa fedha kutoka Hazina umeendana na kipindi cha utekelezaji. Hadi kufikia Mwezi Februari, 2024, kiasi cha fedha zilizopatikana kilifikia **asilimia 68** ya kiasi kilichoidhinishwa. Hata hivyo, upatikanaji wa fedha kwa ajili ya matumizi ya kawaida ulikuwa ni **asilimia 46** ambayo ni pungufu ya nusu. Hali hii ni ishara ya uwezekano wa matumizi ya kawaida kutokupatikana inavyopaswa. Kwa mwenendo huo, utekelezaji wa majukumu

ya kawaida utakuwa umeathirika. Kuhusu uwiano wa aina za matumizi, Kamati imebaini kuwa hakuna tofauti ya uwiano ulioidhinishwa na hali ilivyo katika utekelezaji kama inavyoonekana katika **Kielelezo Na 2:6**

Kielelezo Na. 2:6: Uwiano wa Aina za Matumizi wakati wa kuidhinisha Bajeti na Uwiano wake kwa upatikanaji wa Fedha

Chanzo: Usanifu wa Kamati kutokana na Randama ya Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia kuhusu Mpango na Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025

2.2.5 Utekelezaji wa Majukumu na Mipango ya Wizara

Mheshimiwa Spika, Bajeti ilioidhinishwa na Bunge kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024 ilikusudiwa kuwezesha utekelezaji wa majukumu na mipango ya Wizara hii. Ili kujiridhisha na hatua iliyofikiwa katika utekelezaji, Kamati ilipokea na kuchambua maelezo ya Waziri kuhusu majukumu na mipango iliyotekelezwa. Maelezo hayo yalihusu Majukumu na Mipango kwa Fungu 46 – Wizara na Fungu 18- Tume ya Taifa ya UNESCO.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilibaini kuwa utekelezaji wa mipango na majukumu uliendana na upatikanaji wa fedha. Kwa ujumla wake, majukumu na mipango kwa mwaka wa fedha 2023/2024 yanaendelea kutekelezwa vizuri na ufanisi wake unaonekana. Kwa

mfano, Wizara ilikuwa imepanga kutoa mafunzo kabilishi kuhusu utekelezaji wa mtaala ulioboreshwa. Nafurahi kulijulisha Bunge lako tukufu kwamba, Serikali iliripoti utekelezaji wa mpango huo. Maelezo ya Waziri yalionesha kuwa Mafunzo kabilishi yametolewa kwa Wawezeshaji **11,521** wa Kitaifa.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilidadisi zaidi kuhusu mpango uliowekwa na Wizara ili kuboresha elimu ya msingi na kuongeza fursa na ubora wa mafunzo ya amali, shule za sekondari na elimu ya juu. Maelezo ya Serikali yalionesha kuwa Serikali imeendelea kutekeleza mipango hiyo. Hata hivyo, Kamati ilibaini kuwa utekelezaji huo unakabiliwa na changamoto mbalimbali.

Mheshimiwa Spika, mfano wa changamoto hizo ni uhaba wa walimu, wakufunzi na wahadhiri hususan katika masomo/fani za sayansi, hisabati na mafunzo ya amali. Vilevile, ipo changamoto kubwa ya mdondoko wa wanafunzi katika elimu ya msingi na Sekondari. Ni maoni ya Kamati kuwa changamoto hizo zinastahili kuwekewa mkakati mahsus wa kuzitatua.

2.3 Uchambuzi wa Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa mwaka wa fedha 2024/2025

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi wa Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara hii ulifanyika kwa kuzingatia kazi zilizopangwa kutekelezwa kwa mwaka huo wa fedha. Umakini zaidi uliwekwa katika maeneo yafuatayo:-

- (i) Makadirio ya ukusanyaji wa Maduhuli;
- (ii) Makadirio ya Matumizi kwa ajili ya gharama ya utekelezaji wa miradi ya maendeleo; na

(iii) Makadirio ya Matumizi ya Kawaida.

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi wa maeneo hayo unafanyika kwa kuzingatia Majukumu ya Msingi ya Wizara hii pamoja na mwelekeo wa Jumla wa Taifa letu. Ulinganisho wa aina za Matumizi ulifanyika kwa kulinganisha na uzoefu uliopatikana kwa mwaka wa fedha 2023/2024.

2.3.1 Makadirio ya Ukusanyaji wa Maduhuli

Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha mwaka wa fedha 2024/2025 Wizara kupitia Idara, Vitengo na Taasisi zilizo chini yake zinakadiria kukusanya maduhuli yenye jumla ya **Shilingi 677,299,142,074.83**. Kamati ilichambua makadirio hayo ili kulisaidia Bunge wakati wa majadiliano. Uchambuzi unaonesha kuwa, makadirio ya Maduhuli yamepungua kwa **asilimia 0.3** ikilinganishwa na lengo la makusanyo kwa mwaka wa fedha 2023/2024 ingawa bajeti ya matumizi ya Wizara imeongezeka kwa **asilimia 17**. Katika kipindi cha mwaka wa fedha unaokwisha ukusanyaji wa maduhuli hauna dalili ya kufikia lengo. Kamati inaishauri Wizara iongeze juhudi katika ukusanyaji wa maduhuli ya Serikali.

2.3.2 Makadirio ya Matumizi ya Miradi ya Maendeleo

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipochambua makadirio ya matumizi kwa ajili ya Miradi ya Maendeleo ilibaini kuwa Makadirio yameongezeka kwa **asilimia 68**. Matokeo hayo ya uchambuzi yanaonesha kuwa Serikali imeongeza kipaumbele katika miradi inayotekelezwa na Wizara hii. Pamoja na ongezeko hilo bado bajeti ya Elimu ni asilimia 14 tu ya Bajeti yote ya Serikali na hivyo kutokufikia lengo la Kimataifa la asilimia 20 ya bajeti yote ya Serikali. Aidha pamoja na ongezeko

hilo, bado Kamati haikuridhishwa na fedha zilizotengwa katika maeneo yafuatayo:-

- i. Utekelezaji wa Sera ya Elimu na Mafunzo, 2014 Toleo la Mwaka 2023 na Mitaala ya Elimu ambapo utasababisha upungufu wa miundombinu ya kujifunzia na kufundishia, upungufu wa walimu wenye ubora na sifa kulingana na mitaala mipya na hata kuathiri uwezo wa wanafunzi kufikia mafanikio ya Elimu;
- ii. Upungufu wa fedha za kuchapisha vitabu Taasisi ya Elimu Tanzania ambapo kwa sasa uwiano wa vitabu katika shule za awali, msingi kwa mwanafunzi ni **1:5** na mahitaji ni **1:3**;
- iii. Fedha zilizotengwa kwa ajili ya Bodi ya Mikopo kwa Wanafunzi wa Elimu ya Juu (*Higher Education Students Loans - HESLB*) zimepungua ukilinganisha na mwaka 2023/2024 zinaweza kusababisha upungufu wa wanafunzi wengi wenye uhitaji kukosa fursa za elimu ya juu na wenye uwezo mdogo wa kifedha;
- iv. Bajeti ndogo iliyotengwa kwa ajili ya Vyuvo vya Ufundi na Mafunzo ya Ufundi Stadi (VETA) haijoshwelezi mahitaji na hivyo inaweza kusababisha na kuleta athari ya ukosefu wa vifaa na miundombinu, mafunzo duni ya kufundishia na kujifunzia, upungufu wa walimu wenye ujuzi, kupungua kwa uwezo wa utafiti na maendeleo pamoja na kupungua kwa ushindani wa Kimataifa;
- v. Baraza la Mitihani la Taifa (NECTA) halijatangewa fedha katika bajeti ya mwaka wa fedha, 2024/2025 kama ahadi ya Mhe. Rais ya kuwezesha Baraza la Taifa la Mitihani (NECTA) ya kununua mitambo 3 ya uchapashaji mitihani;

- vi. Kuwepo kwa ukomo mdogo wa fedha za nje na hivyo kukwamisha shughuli za utekelezaji wa miradi inayotekelezwa na fedha hizo.

2.3.3 Makadirio ya Matumizi ya Kawaida

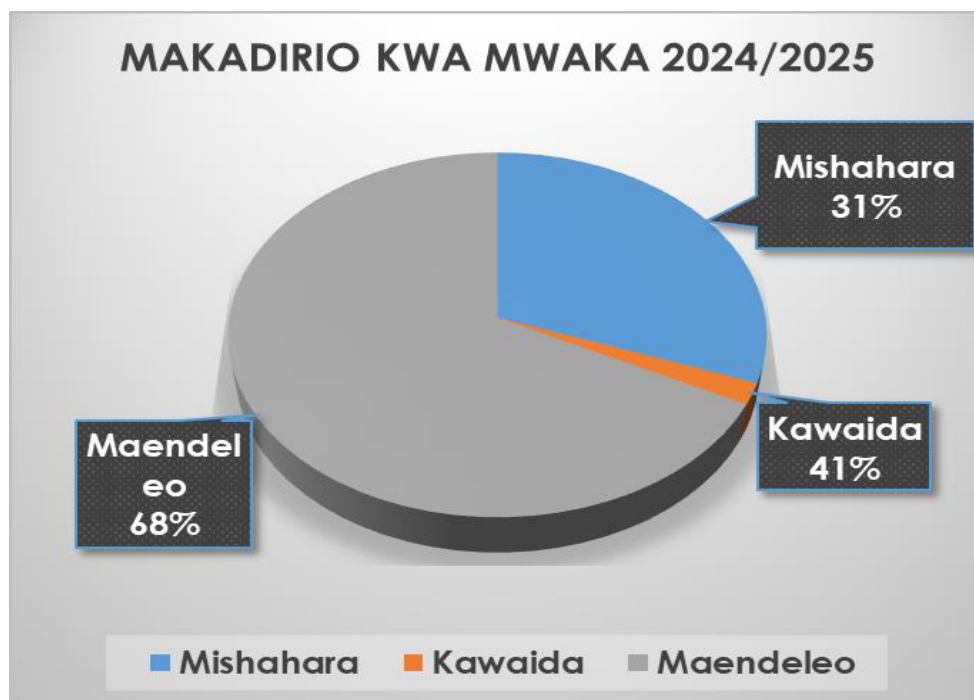
Mheshimiwa Spika, Katika Mwaka wa Fedha 2024/2025 Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia (*Fungu 46*) inakadiria kutumia jumla ya **Shilingi 1,965,330,380,000**. Kati ya Fedha hizo **Shilingi 585,225,031,000** sawa na **asilimia 31** ni kwa ajili ya Mishahara ya Wizara na Taasisi zake, **Shilingi 52,062,675,000** sawa na **asilimia 41** ni kwa ajili ya matumizi ya kawaida na **Shilingi 1,328,042,674,000** sawa na **asilimia 68** ni kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya maendeleo.

Kielelezo Na. 2:7: Ulinganisho wa Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa mwaka wa 2023/2024 na Mwaka 2024/2025

AINA YA MATUMIZI	BAJETI ILIYOIDHINISHWA MWAKA 2023/2024	MAKADIRIO KWA MWAKA 2024/2025	% ONGEZEKO/PUNGUFU
Mishahara	500,957,569,000	585,225,031,000	17
Kawaida	36,923,193,000	52,062,675,000	41
Maendeleo	1,137,872,565,000	1,328,042,674,000	13
JUMLA	1,675,753,327,000	1,965,330,380,000.00	17

Chanzo: Usanifu wa Kamati kutokana na Randama ya Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia kuhusu Mpango na Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025.

Kielelezo Na. 2:8: Mgawanyo wa Fedha za Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025

Chanzo: Usanifu wa Kamati kutokana na Randama ya Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia kuhusu Mpango na Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025

SEHEMU YA TATU

3.0 MAONI NA USHAURI WA KAMATI

3.1 Maelezo ya jumla

Mheshimiwa Spika, kutokana na uchambuzi uliofanyika, Kamati ina maoni ambayo yanajenga msingi wa ushauri utakaotolewa kama ifuatavyo;-

3.2 Usimamizi wa Miradi ya Maendeleo

Mheshimiwa Spika, Kamati inaipongeza Serikali kwa kuendelea na utekelezaji wa miradi mbalimbali ya maendeleo iliyopo chini ya Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia. Hata hivyo, Kamati inatoa maoni yafuatayo:-

- (i) Serikali iweke umakini katika usimamazi wa Miradi ya maendeleo iliyotengewa fedha ili kuwezesha kupatika kwa thamani halisi ya fedha na kukamilisha haraka na kwa wakati miradi hiyo;
- (ii) Kamati inasisitiza kuongeza kasi ya utolewaji wa fedha za miradi mbalimbali inayoendelea ya ujenzi na ukarabati wa Vyuu Vikuu na kuwepo na usimamazi mzuri wa miradi hiyo ili ikamilike kwa wakati na kuweza kutimiza lengo la kuanzishwa kwake; na
- (iii) Ujenzi ya Vyuu vya VETA unaoendelea katika Mikoa mbalimbali nchini uzingatie upatikanaji wa maeneo makubwa ambayo yatakidhi ujenzi wa miundombinu ya kisasa na mahitaji ya baadaye.

3.3 Bajeti ya Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia

Mheshimiwa Spika, Kamati imebaini kuwa, bajeti ya Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia sehemu kubwa ni bajeti ya Bodi ya Mikopo ya Elimu ya Juu ambayo ni **asilimia 60.33** ya bajeti ya mendeleo. Hali hii inakwamisha dhamira ya kuimarisha miundombinu na taratibu za nchi kupata watanzania walioelimika na wanaoendelea kujielimisha na kuongeza tija katika maendeleo ya Taifa. **Kamati inaishauri Serikali kuendelea kuongeza bajeti ya Wizara hii ili kuboresha na kuimarisha Sekta ya Elimu na kukuza maendeleo ya Taifa.**

3.4 Vyuo vya Ufundi Stadi (VETA)

Mheshimiwa Spika, Kamati inaipongeza Serikali kwa kuendelea kutekeleza Sera ya kujenga Vyuo vya Ufundi Stadi nchini. Ujenzi huu ukikamilika utaongeza fursa ya upatikanaji wa Elimu na Mafunzo ya Ufundi kwa lengo la kuwawezesha wananchi hususan vijana kupata ujuzi utakaowawezesha kujijiri au kuajiriwa na hivyo kupunguza tatizo la ajira nchini. Hata hivyo, Kamati imebaini kuwepo kwa ufinyu wa Bajeti, idadi ndogo ya Wakufunzi, upungufu wa vitendea kazi na ukosefu wa zana za kufundishia na kujifunzia. Pamoja na pongezi hizo, Kamati inasisitiza yafuatayo yafanyike ili kuboresha mpango wa ujenzi wa vyuo hivi:-

- (i) VETA iongezewe bajeti kwa ajili ya uendeshaji wa vyuo vipya 29 vilivyoongezeka ili viweze kutoa mafunzo na kuleta tija iliyokusudiwa na Mhe. Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya kuwezesha Watanzania hususan vijana kupata ujuzi utakaowawezesha kutekeleza shughuli zao za kiuchumi na kujijiri. Hata hivyo Wizara iweke mpango madhubuti kwa ajili ya uendeshaji wa vyuo vinavyoendela kujengwa ambapo vikikamilika Taasisi hii

itakuwa na jumla ya Vyuo **145** kutoka **51** vilivyokuwepo hapo awali;

- (ii) Ujenzi wa Vyuo hivi vya VETA uende sambamba na kuajiriwa kwa Wakufunzi wa mafunzo ya ufundi kulingana na mahitaji pamoja vitendea kazi hususani Karakana za Ufundi.

3.5 Mikopo ya Wanafunzi wa Elimu ya Juu

Mheshimiwa Spika, Kamati inaipongeza Serikali kwa kuendelea kutoa mikopo kwa wanafunzi wa elimu ya juu na elimu ya kati kwani bajeti na idadi ya wanufaika imekuwa ikiongezeka mwaka hadi mwaka jambo ambalo ni jema sana. Hata hivyo, Kamati imebaini kuwepo kwa ufinyu wa bajeti kwa ajili ya kuwezesha upatikanaji wa mikopo kwa wanaostahili pamoja na Bodi kushindwa kupata marejesho ya mikopo hiyo kwa wanufaika. Kamati inatoa maoni yafuatayo:-

- (i) Kwa kuwa, Bodi ya Mikopo ya Elimu juu imeongezewa jukumu la kutoa mikopo ya Elimu ya kati, Serikali iongeze bajeti ya Bodi ya Mikopo kwa ajili ya kuongeza idadi ya wanafunzi wa Elimu juu na Elimu ya kati wanaopaswa kupata mikopo hiyo;
- (ii) Kamati inasisitiza kuwa, Serikali iangalie upya vigezo vya utoaji wa mikopo ya Elimu ya Juu ili kupunguza malalamiko ya kutokuwa na vigezo vya ulinganifu yanayojitokeza mara kwa mara miongoni mwa waombaji na wazazi;
- (iii) Bodi ya Mikopo ya Elimu ya Juu iongeze juhudi ya kutoa elimu kwa umma hususan umuhimu na ulazima wa wanafunzi waliopata mikopo hiyo kurejesha fedha hizo kama sheria inavyoelekeza;
- (iv) Bodi ya Mikopo iangalie namna ya kuweka utaratibu madhubuti wa kurahisisha utoaji wa mikopo na ukusanyaji wa

mikopo ndani na nje ya nchi ili mikopo hiyo iweze kuwakopesha wengine.

3.4 Utekelezaji wa Mitaala Mipya

Mheshimiwa Spika, Katika kuanza utekelezaji wa Mitaala mipya wa Elimu na kusisitiza mafunzo ya Amali, Kamati imebaini uwepo wa upungufu wa rasilimali fedha pamoja na miundombinu jambo ambalo linaweza kuathiri madhumuni ya mitaala mipya na kwamba inaweza kuathiri manufaa ya Elimu waipatayo wanafunzi. Hivyo, basi Kamati inaushauri ufuatao:-

- (i) Serikali iongeze bajeti kwa ajili ya utekelezaji wa mitaala mipya pamoja na kuboresha miundombinu ya kujifunzia na kufundishia kama vile kujenga Karakana, Maabara pamoja na kuhakikisha vifaa vya mafunzo ya amali vinapatikana;
- (ii) Serikali iongeze fedha kwa ajili ya Vyuo vya Ualimu ambavyo vitatoa na kuandaa mafunzo ya Ualimu yanayoendana na mitaala mipya.

3.5 Fedha kwa ajili ya Uchapishaji wa Vitabu

Mheshimiwa Spika, utaratibu uliopo wa kuchapisha vitabu kwa ajili ya matumizi ya wanafunzi ni kuwa Wizara ya Fedha inapeleka fedha Ofisi ya Rais Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa (TAMISEMI) ambao nao wanapeleka fedha hizo Taasisi ya Elimu Tanzania kupitia Wizara ya Elimu. Hata hivyo, Kamati imebaini kuwa, **Shilingi Bilioni 17** zilizopelekwa TAMISEMI tangu mwezi Novemba, 2023, zilikaa hadi mwezi Machi 2024 takribani miezi 5 bila kutumika. Suala la fedha hizo kukaa kwa muda mrefu TAMISEMI na kutokutumika kama ilivyokusudiwa limesabibisha fedha kurejeshwa Hazina ingawa Taasisi

ya Elimu Tanzania ilikuwa inahitaji fedha hizo kwa ajili ya uchapishaji wa vitabu.

Mheshimiwa Spika, Kamati inasikitishwa na hali hii inayoendelea kwani inakwamisha azma ya utekelezaji wa mitaala mipya ambayo imeanza kutekelezwa mwaka, 2024 na hivyo kusababisha watoto kukosa vitabu bila sababu za msingi na vile vile kusababisha kuchelewa kwa taratibu za manunuzi, uchapaji na usambazaji wa vitabu shuleni unao athiri ujifunzaji na ufundishaji.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaishauri Serikali kuwa, kwa kuwa jukumu la kuandika, kuchapa, na kusambaza vitabu linatekelezwa na Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia kupitia Taasisi ya Elimu Tanzania (TET), ni vema fedha za uchapishaji wa vitabu zipelekwe TET moja kwa moja kupitia Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia, ili kuongeza ufanisi, kasi na kufikia malengo ya Wizara katika uandaaji na usambazaji wa vitabu shuleni.

3.6 Mafunzo ya Walimu Kazini

Mheshimiwa Spika, kwa kuwa mafunzo ya ualimu kazini ni sehemu muhimu ya kuboresha ustadi wa ufundishaji na kuhakikisha walimu wanakidhi mahitaji ya wanafunzi katika mazingira ya kisasa ya elimu kulingana na mtaala mpya. Na kwa kuwa, mafunzo hayo bado utaekezaji wake siyo wa kuridhisha. Hivyo basi, ili kuleta ufanisi katika utekelezaji wa mtaala mpya, **Kamati inaishauri Serikali kuhakikisha walimu wote wanapaswa sio tu kuufahamu vizuri Mitaala hii lakini pia kujengewa uwezo wa mafunzo ya namna bora ya utekelezaji wa mitaala mipya ili waweze kuboresha ujuzi na kupata mbinu mbalimbali za ufundishaji ambazo zitasaidia kujifunza maarifa mapya. Aidha, Mafunzo haya yatolewe kwa walimu wote nchini wa Shule za Msingi na Sekondari.**

3.7 Fedha za Nje zinazotekeleza Miradi ya Maendeleo

Mheshimiwa Spika, Kamati imebaini kuwepo kwa changamoto ya utekelezaji wa miradi ya maendeleo inayotekelezwa kwa fedha za nje unaotokana na ukomo mdogo wa fedha ambao unachangia kwa kiasi kikubwa kuchelewesha utekelezaji wa miradi hiyo na hivyo kusababisha kusuasua kwa baadhi ya miradi. **Kamati inaishauri Serikali kuwa, vifungu vya fedha za nje vinavyotekeleza miradi ya maendeleo ya Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia vitanuliwe bila kuathiri Sheria, Kanuni na Taratibu za matumizi ya fedha za Serikali ili zitekeleze miradi iliyokusudiwa.**

3.8 Mdondoko wa Wanafunzi katika shule za Msingi na Sekondari (School Droupout)

Mheshimiwa Spika, kumekuwepo na ongezeko kubwa la mdondoko wa wanafunzi katika shule za Msingi na Sekondari hususani watoto wa kiume, hali inayopelekea ongezeko kubwa la watoto wa kiume kuwepo mtaani. Kamati imebaini mdondoko huo unasababishwa na Watoto wa kiume kutopewa mkazo wa masomo kama ilivyokuwa kwa watoto wa kike. Aidha, sababu nyingine ni ajira za utotoni kwa baadhi ya wanafunzi huchagua kuacha shule ili kusaidia familia zao kwa kufanya kazi au shughuli za kiuchumi na kushindwa kitaaluma. Hivyo basi, Kamati inatoa ushauri ufuatao :-

- (i) Serikali iweke mkakati madhubiti wa kuhakikisha wanafunzi wote walioandikishwa shule wanahitimu masomo yao. Aidha, Waraka uliotumika kuwarudisha watoto wa kike shuleni utumike pia kuwarudisha watoto wa kiume shuleni. Vilevile walimu wapewe mafunzo ya kufundisha watoto waliopo nje ya mfumo rasmi;

- (ii) Waraka uliotolewa na Mhe. Rais (*Re-entry*) wa kuwarudisha wanafunzi wa kike waliokatisha masomo kutokana na sababu mbalimbali uingizwe katika marekebisho ya Sheria ya Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia, kwa kuwa Sheria iliyopo sasa haina kipengele hicho.

3.9 Vyuho vya Elimu ya Juu

Mheshimiwa Spika, Malengo ya kuanzishwa kwa Vyuho Vikuu nchini ni kutoa elimu ya juu yenye ubora, kukuza tafiti na uvumbuzi, kukuza ujuzi na stadi, kusaidia na kuchochea maendeleo ya kitaifa na kukuza utamaduni na maadili katika jamii. Icha ya kazi nzuri inayofanywa na vyuo hivi, Kamati inaamini kuwa, Vyuho Vikuu vina wajibu wa kuhakikisha vinatoa mchango wake kwa kuendeleza na kukuza viwango vya elimu na mafunzo nchini ili kupata rasilimali watu yenye weledi, maarifa na ujuzi katika nyanja mbalimbali kwa maendeleo ya taifa.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaona upo umuhimu wa Vyuho Vikuu kutekeleza majukumu yao kwa kuzingatia malengo ya uanzishwaji wake ambavyo ni alama katika nchi yetu kama vile Chuo Kikuu cha Dar es Salaam na Chuo Kikuu cha Dodoma. Hata hivyo, Kamati inasisitiza kwamba, Chuo Kikuu cha Dodoma (UDOM) kiendeleo na utekelezaji wa malengo yaliyowekwa ikiwa ni pamoja na kukamilisha ujenzi wa Ndaki ya Sayansi Asilia na Hisabati (College of Natural and Mathematic Science) na Ndaki ya Sayansi za Ardhi na Uhandisi (Collage of Earth Science and Engineering) kama ilivyokusudiwa. Kwa upande wa Chuo Kikuu cha Dar es Salaam kihakikishe ujenzi na ukarabati wa miundombinu mbalimbali inayoendelea kutekelezwa ikamilike kwa wakati. Hii iende sambamba na kuboresha miundombinu ya kufundishia, utawala na mabweni ya wanafunzi.

3.10 Hitimisho

Mheshimiwa Spika, nachukua fursa hii kukushukuru kwa kunipa nafasi kwa ajili ya kuwasilisha Taarifa hii. Aidha, Nawashukuru Wajumbe wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Elimu, Utamaduni na Michezo ambao maoni, ushauri na ushirikiano wao umewezesha kukamilika kwa taarifa hii. Naomba majina yao kama yalivyoorodheshwa katika Taarifa hii yaingie kwenye Taarifa Rasmi za Bunge (*Hansard*):-

1. Mhe. Husna Juma Sekiboko, Mb - Mwenyekiti
2. Mhe. Musa Ramadhani Sima, Mb - M/Mwenyekiti
3. Mhe. Aloyce John Kamamba, Mb - Mjumbe
4. Mhe. Anastazia James Wambura, Mb - Mjumbe
5. Mhe. Dr. Thea Ntara, Mb - Mjumbe
6. Mhe. Ester Edwin Maleko, Mb - Mjumbe
7. Mhe. Hamisi Shabani Taletale, Mb - Mjumbe
8. Mhe. Hassan Zidadu Kungu, Mb - Mjumbe
9. Mhe. Jumanne Kibera Kishimba, Mb - Mjumbe
10. Mhe. Kassim Ali Khamis, Mb - Mjumbe
11. Mhe. Mohamed Said Issa, Mb - Mjumbe
12. Mhe. Mwanakhamisi Kassian Said, Mb - Mjumbe
13. Mhe. Nashon William Bidyanguze, Mb - Mjumbe
14. Mhe. Nusrat Shaaban Hanje, Mb - Mjumbe
15. Mhe. Rehema Juma Migilla, Mb - Mjumbe
16. Mhe. Rose Syprian Tweve, Mb - Mjumbe
17. Mhe. Tunza Issa Malapo, Mb - Mjumbe
18. Mhe. Yahya Ally Hamis, Mb - Mjumbe

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Wajumbe wa Kamati napenda kumshukuru Mhe. Prof. Adolf Faustine Mkenda (Mb), Waziri wa Elimu, Sayansi na Teknolojia na Wasaidizi wake, Mhe. Omary Shaban

Kipanga (Mb), Naibu Waziri; na Prof. Carolyne Nombo, Katibu Mkuu wa Wizara hii, pamoja na Watendaji wengine wa Wizara kwa ushirikiano mkubwa walioipa Kamati katika kutekeleza majukumu yake na kwa usimamizi mzuri wa majukumu ya Wizara kwa ujumla.

Mheshimiwa Spika, kwa namna ya kipekee napenda kuwashukuru watumishi wote wa Ofisi ya Bunge wakiongonzwa na Katibu wa Bunge **Ndg. Nanelwa J. Mwihambi (ndc)**, kwa kuiwezesha Kamati kutekeleza majukumu yake vema katika wakati wote ilipokutana na hata wakati wa utayarishaji wa taarifa hii.

Mheshimiwa Spika, baada ya maelezo hayo, sasa naliomba Bunge lako Tukufu lipokee Taarifa hii ili liijadili na likubali kuidhinisha Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025 kama yalivyowasilishwa na Mtoa Hoja.

Mheshimiwa Spika, naunga mkono hoja na naomba kuwasilisha.

Husna Juma Sekiboko, Mb
MWENYEKITI
KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA ELIMU,
UTAMADUNI NA MICHEZO

07 Mei, 2024

Kiambatisho Na. 1

YATOKANAYO NA MIRADI YA MAENDELEO ILIYOKAGULIWA

Mheshimiwa Spika, Wakati wa ziara za ukaguzi wa miradi inayotekelezwa na Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia, Kamati ilipokea taarifa za utekelezaji wa miradi na kuona hali halisi kwenye maeneo ya utekelezaji wa miradi husika. Uchambuzi wa taarifa hizo ulilinganishwa na hali halisi ya hatua zilizofikiwa pamoja na madhumuni ya kutekelezwa kwa miradi inayohusika. Naomba kutoa taarifa kuhusu matokeo ya ukaguzi na uchambuzi wake kama ifuatavyo:-

(a) Mradi Namba 4358: Kutegemeza Taasisi ya Sayansi na Teknolojia ya Nelson Mandela (*The Nelson Mandela Project*);

Mheshimiwa Spika; Utekelezaji wa mradi huu ni sehemu ya utekelezaji wa Mpango Mkakati wa miaka mitano (5) wa Taasisi ya Sayansi na Teknolojia ya Nelson Mandela ya Afrika (NM-AIST) (2021/22 - 2025/26) ambao unalenga kuongeza idadi ya wanachuo (wanafunzi pamoja na wale waliomaliza Shahada ya Uzamivu) kutoka 600 (mwaka 2021) hadi 1,000 ifikapo mwaka 2026. Kutokana na Mpango Mkakati huo, mabweni yaliyopo hayatoshelezi kwani yana uwezo wa kuchukua wanachuo 279 tu na hivyo kusababisha baadhi ya wanachuo kuishi nje ya chuo. Menejimenti iliandaa mpango wa kujenga majengo matatu ya mabweni yenye vyumba 500 vinavyojitegemea (self-contained) ikiwa ni pamoja na vyumba 42 (vya mtindo wa apartments yenye vyumba 2 vya kulala sebule na jiko kwa ajili ya akina mama wanaonyonyesha/wenye watoto wadogo). Ujenzi huo ulipangwa kukamilika kwa awamu tatu, ambapo jengo moja la bweni litajengwa katika kila awamu moja.

Mheshimiwa Spika; Kamati ilielezwa kuwa Mradi wa ujenzi wa Mabweni ya wanafunzi ulianza kutekelezwa mwaka 2021 kwa mfumo wa *Force Account*, kwa gharama ya **Shilingi 16,288,918,126.00** na ulipangwa kutekelezwa kwa awamu Tatu (3) kama ifuatavyo; Awamu ya Kwanza ni ujenzi wa **vyumba 180** kwa gharama ya **Shilingi 5,819,833,121.00**, awamu ya pili ni **vyumba 180** kwa gharama ya **Shilingi 5,819,833,121.00** na Awamu ya Tatu ni **vyumba 140** kwa gharama ya **Shilingi 4,649,251,884.00**. Gharama zote ni pamoja na Samani.

Mheshimiwa Spika; Kamati ilibaini kuwa, makadirio hayo ni ya muda mrefu (mwaka 2021), na kwa kuwa bei za vifaa vya ujenzi zimekuwa zikiongezeka siku hadi siku, ni dhahiri kiasi kinachohitajika kukamilisha ujenzi wa Mabweni hayo kitaongezeka.

Mheshimiwa Spika; Kamati ilijulishwa kuwa, Katika Mwaka wa Fedha 2023/2024 ujenzi wa Vyumba 180 kwa Awamu ya Kwanza ulitengewa **Shilingi 1,000,000,000.00**. Hadi kufikia mwezi Machi, 2024 wakati wa ziara ya Kamati, kiasi hicho cha fedha za utekelezaji wa mradi huo kilikuwa kimepokelewa lakini hakijatumika kutokana na kupokelewa kwa kuchelewa. Aidha, Kamati ilielezwa kuwa hadi kufikia tarehe 12 Machi, 2024 tekelezaji wa mradi huo ulikuwa umefikia **asilimia 49**.

Mheshimiwa Spika, wakati wa ukaguzi, Kamati ilibaini kuwa mradi huu unakabiliwa na changamoto zifuatazo;-

- i) **Ufinyu wa Bajeti;** Mradi huu hadi kukamilika tangu kuasisiwa kwake kwa makadiro ya awali (mwaka 2021) ulikadiriwa kugharimu kiasi cha **Shilingi 16,288,918,126.00**. Kamati imebaini kuwa ni miaka minne mfululizo sasa (2020/2021 – 2023/2024) bajeti inayotengwa kwa ajili ya utekelezaji wa mradi huu ni chini ya Bilioni 2. Ni dhahiri kuwa fedha za utekelezaji wa mradi huu

zikiendelea kutengwa kwa kiasi hicho, mradi huu utakamilika baada ya miaka 16 na hivyo kutoleta tija iliyokusudiwa.

ii) **Upungufu wa Miundombinu;** Wakati wa ziara yake, Kamati imebaini upungufu mkubwa wa miundombinu. Miundombinu iliyopo hasa ya majengo hayatoshelezi kwani yana uwezo wa kuhimili takribani wanafunzi chini ya 1000. Hali hiyo inapelekea wanafunzi wengi kukaa nje ya chuo.

iii) **Upungufu wa Wanataaluma Wabobezi katika baadhi ya maeneo;** Kamati ilijulishwa kuwa Chuo kina upungufu mkubwa wa Wanataaluma na hivyo kupelekea kutumia wanataaluma waalikwa (*Adjunct Faculty*) na Wanataaluma wa muda mfupi (*Part-time Lecturers*). Mathalan, idadi ya Maprofesa waliopo ni 2 na mahitaji ni 20, Associate Professor Mahitaji ni 20 waliopo ni 14.

(b) Mradi Namba 6365: Upanuzi na Ukarabati wa Chuo Kikuu cha Ushirika Moshi: -

Mheshimiwa Spika; Mradi huu kwa ujumla wake umekadiriwa kugharimu jumla ya **Shilingi 15,465,750,271.87** hadi kukamilika kwake. Kamati ilielezwa kuwa, Mradi huu umegawanyika katika sehemu mbili zifuatazo; -

(i) **Awamu ya Kwanza ni Ujenzi wa Jengo la Maktaba.** Lengo ni kuwa na Maktaba yenye uwezo wa kuhudumia wasomaji 2,500 kwa wakati mmoja na litagharimu kiasi cha **Shilingi 8,967,040,710.00**. Jengo hilo linatarajiwa kuwa ni la ghorofa nne (4) likijumuisha kumbi za kusomea, kumbi na vyumba vya mihadhara pamoja na Ofisi; na

(ii) **Awamu ya Pili ni Ujenzi wa jengo la Kumbi la Mihadhara.** Lengo ikiwa ni kuongeza kumbi za mihadhara zenye uwezo wa kuchukua wanafunzi 1,800 ili ziweze kukidhi mahitaji ya kufundishia na kujifunzia na litagharimu kiasi cha **Shilingi 6,498,709,561.87**. Jengo hili linatarajiwa kuwa ni la ghorofa nne (4) likijumisha kumbi na vyumba vya mihadhara pamoja na ofisi.

Mheshimiwa Spika; Katika Mwaka wa Fedha 2023/2024 mradi huu uliidhinishiwa Bajeti ya maendeleo kiasi cha **Shilingi 1,000,000,000.00** ikijumuisha ujenzi wa majengo yote mawili. Hadi kufikia mwezi Machi, 2024 kiasi chote cha fedha kilichotengwa kilikuwa kimepokelewa. Aidha, Kamati ilibaini kuwa fedha kiasi cha fedha kilichopokelewa kilikuwa hakajatumika.

Mheshimiwa Spika; Kamati ilielezwa sababu za kutotumika kwa fedha hizo kuwa ni kutokana na Mkandarasi wa Jengo la Maktaba kuchelewa kuwasilisha Dhamana ya Utendaji Kazi (*Performance Bond*) kwa wakati na dhamana hiyo iliisha muda wake. Wizara ilifuatilia suala hilo kwa ukaribu ambapo hadi wakati wa ziara ya Kamati Mkandarasi huyo tayari alikuwa ameshawasilisha dhamana hiyo na hivyo taratibu za malipo zilikuwa zinaendelea.

Mheshimiwa Spika; Wakati wa majadiliano Kamati ilielezwa kuwa Mradi wa Jengo la Kumbi za Mihadhara ulianza mwezi Julai, 2022 na unatarajiwa kukamilika mwezi Julai, 2024 na ujenzi wa Jengo la Maktaba ulianza mwezi Septemba, 2022 na unatarajiwa kukamilika mwezi Septemba, 2024. Kamati ilidadisi kuhusu hatua iliyofikiwa ya utekelezaji wa miradi hiyo na kuelezwa kuwa, mradi wa ujenzi wa Jengo la Maktaba ulikuwa umefikia **asilimia 37** na

ujenzi wa Jengo la Kumbi za Mihadhara ulikuwa umefikia **asilimia 73.**

Mheshimiwa Spika; Kamati ilibaini kuwa kuna uwezekano mkubwa wa Mradi wa Jengo la Maktaba kutokamilika kwa wakati kwani asilimia za utekelezaji wake hazijafika hata nusu ukizingatia muda wa miezi 6 uliobaki ili kukamilika kwa mradi huo.

Mheshimiwa Spika; Chuo pia kinaendelea na utekelezaji wa mradi wa maendeleo ujulikanao kama Mradi wa Elimu ya Juu kwa Mageuzi ya Kiuchumi (*Higher Education for Economic Transformation - HEET*) baada ya kusaini mkataba wa utekelezaji na Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia mnamo tarehe 19 Juni, 2022. Chuo kimetengewa **Dola za Marekani 8,000,000** ambazo zitatumika kwa maeneo mbalimbali ya kipaumbele ikiwemo;-

- (i) Ujenzi wa majengo matatu [bweni moja lenye uwezo wa kuchukua wanafunzi 1,154; academic complex yenye uwezo wa kuchukua wanafunzi 1,810 kwa mara moja katika Taasisi ya Elimu ya Ushirika na Biashara Kizumbi iliyopo Manispaa ya Shinyanga na jengo moja la 16 TEHAMA litakalojengwa Chuo cha Ushirika Moshi lenye uwezo wa kutumiwa na watu 460 kwa wakati mmoja (USD 5,771,917.68);
- (ii) Kuboresha mitaala kumi na tano iliyopo, kuanzisha mitaala mipya na kuboresha mbinu za kufundishia (USD 237,403.59);
- (iii) Kukuza shughuli za utafiti na ubunifu (USD 49,000.00);
- (iv) Kujenga na kuimarisha mahusiano na sekta binafsi na tasnia mbalimbali (USD 347,902.01);
- (v) Kuimarisha na kuongeza matumizi ya TEHAMA katika shughuli mbalimbali za Chuo (USD 666,000.00);

- (vi) Kuimarisha na kupanua wigo wa ukusanyaji wa mapato ya ndani kwa kuwajengea uwezo watumishi kwenye maeneo ya uandishi wa miradi na utoaji wa huduma za ushauri (USD 40,000.00);
- (vii) Kuwajengea uwezo wanataaluma na viongozi mbalimbali wa chuo ikiwemo kuwezesha masomo ya Shahada ya Uzamivu (USD 887,776.72)

Hadi kufikia mwezi Machi, 2024 Chuo kimepokea jumla ya **Dola za Marekani 1,475,868.28** sawa na **asilimia 19** ya fedha za mradi. Kati ya fedha hizo, **Dola za Marekani 488,996.75** sawa na **asilimia 35** ya fedha zilizopokelewa zimetumika katika utekelezaji wa shughuli mbalimbali za mradi ikiwemo; -

- (i) Kubaini na kuandaa taarifa ya tathmini ya kimazingira na kijamii kwa ujenzi wa Hosteli na Jengo la Kitaaluma yatakayojengwa KICoB pamoja na jengo la TEHAMA litakalojengwa Kampasi Kuu;
- (ii) Kukamilisha kazi ya kuandaa michoro na usanifu wa gharama za ujenzi wa hosteli na jengo la kitaaluma itakayojengwa KICoB pamoja na jengo kwa ajili ya shughuli za TEHAMA litakalojengwa Kampasi Kuu. Kazi ya kuandaa zabuni kwa ajili ya kumpata mkandarasi inaendelea;
- (iii) Kununua mbao 11 za kufundishia na kufunga katika vyumba vya mihadhara na viti 50 kwa ajili ya maabara ya kompyuta;
- (iv) Kununua Kompyuta Mpakato kwa ajili ya watendaji na wasimamizi wa mradi pamoja na vifaa mbalimbali vya kwa ajili ya maboresho ya miundombinu ya TEHAMA;

(v) Kukamilisha zoezi la kupata maoni na kuandaa taarifa kwa ajili ya uandaaji wa mitaala mipya na mapitio ya mitaala ya zamani.

(c) Mradi Namba 4317: Usimamizi wa Mitihani ya Kitaifa (NECTA):-

Mheshimiwa Spika, Katika Mwaka wa Fedha 2023/2024, Baraza la Mitihani la Taifa (NECTA), liliidhinishwa kiasi cha **Shilingi 71,424,923,000.00** kwa ajili ya utekelezaji wa Mradi Namba 4317 – Usimamizi wa Mitihani ya Kitaifa (NECTA). Kamati ilielezwa kuwa, hadi kufikia mwezi Februari, 2024 Baraza lilikuwa limepokea kiasi cha **Shilingi 59,512,398,426.00** sawa na **asilimia 83** kwa ajili ya utekelezaji wa mradi huo.

Mheshimiwa Spika; Kamati ilibaini kuwa, mtiririko wa fedha za maendeleo katika Mradi huu ni wa kuridhisha. Kamati inaipongeza Serikali kwa kuona umuhimu wa kupeleka fedha za utekelezaji wa mradi huu ambao ni muhimu kwa maendeleo kwa Watanzania na Taifa kwa ujumla. Ni dhahiri kuwa kiasi cha fedha kilichobaki kinaweza kutolewa kwa wakati kabla ya Mwaka wa Fedha 2023/2024 haujaisha.

Mheshimiwa Spika; pamoja na pongezi hizo Kamati ilibaini kuwa utekelezaji wa mradi huu unakabiliwa na changamoto zifuatazo; -

- i) Uchakavu na upungufu wa Miundombinu inayohusika katika uendeshaji wa mitihani kama vile magari, majengo ya ofisi, bohari za kuhifadhi mitihani na skripti za watahiniwa baada ya usahihishaji, samani za ofisi na vitendea kazi muhimu vikiwemo vifaa vya TEHAMA;

- ii) Upungufu wa vitendea kazi katika utekelezaji wa majukumu ya Baraza kama vile malori 4 ya tani 30 na magari madogo ya escort 6, Kompyuta mpakato 60, Printa 10;
- iii) Kuendelea kuwepo kwa udanganyifu kwenye upimaji mitihani unaosababishwa na kukosekana kwa uadilifu, uzalendo na uaminifu kwa baadhi ya viongozi wa shule na walimu;
- iv) Upungufu wa watumishi waliopo ni 346 wakati mahitaji ni 414.

(d) Mradi Namba 4320: Kuimarisha Taasisi ya Elimu Tanzania (Strengthening Tanzania Institute of Education)

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipokea taarifa na kukagua maendeleo ya mradi tajwa hapo juu. Aidha, Kamati ilijulishwa kuwa, fedha za maendeleo zilizotengewa bajeti katika Mwaka wa Fedha 2023/2024 zimepangwa kuwezesha utekelezaji wa shughuli zifuatazo; -

- i) Uandishi wa Vitabu vya Kiada kwa madarasa yanayotekeleza mtaala ulioboreshwa (Awali, Darasa la Kwanza, Darasa la Tatu na Kidato cha Kwanza;
- ii) Ununuzi wa vifaa vya kuchapa vitabu vya Kiada vya wanafunzi wenye mahitaji malumu; na
- iii) Kuwezesha mafunzo kwa Walimu juu ya Mtaala ulioboreshwa.

Mheshimiwa Spika; Katika mwaka wa Fedha 2023/2024 Taasisi ya Elimu Tanzania iliidhinishwa jumla ya **Shilingi 10,000,000,000.00** kwa ajili ya utekelezaji wa Mradi tajwa hapo juu. Kamati ilibaini kuwa mtiririko wa fedha za Maendeleo katika Taasisi ya Elimu Tanzania ni wa kuridhisha kwani hadi kufikia mwezi Machi, 2024 Taasisi ya Elimu Tanzania ilikuwa imepokea **Shilingi 9,657,765,000** sawa na **asilimia 97**.

Mheshimiwa Spika; Kamati ilibaini kuwa, kazi zote zilizopangwa kutekelezwa kwa fedha hizo zilizopokelewa zimekamilika isipokuwa kutokana na kutopokea kiasi chote cha fedha zilizoidhinishwa na

Bunge, uchapaji wa vitabu aina 26 vya Kidato cha Kwanza na Mkondo wa Jumla kwa wanafunzi wasio na walio na mahitaji maalumu vipo katika hatua za mwisho za uidhinishwaji. Ni matumaini ya Kamati kuwa kiasi cha fedha kilichobaki kitatolewa kabla ya mwaka wa fedha 2023/2024 haujaisha ili kutoathiri malengo ya taasisi.

Mheshimiwa Spika; Kamati ilijulishwa kuwa usambazaji wa nakala laini umefanyika kupitia Maktaba Mtandao ya TET ambapo usambazaji huo umefanyika kwa asilimia 64. Aidha TET imechapa vitabu vya Kiada jumla ya **nakala 8,016,243** vya Kimacho na Elimu Maalum kwa ajili ya wanafunzi wenye uoni hafifu na wasioona. Ambapo, kazi ya kusambaza machapisho hayo inatarajiwa kukamilika tarehe 30 Machi, 2024.

Mheshimiwa Spika; Pamoja na utekelezaji mzuri wa majukumu yaliyopangwa kutekelezwa na Taasisi ya Elimu Tanzania; Kamati ilibaini kuwa, usambazaji wa vitabu unasababishwa na changamoto ya bovu wa miundombinu ya barabara ambao umesababisha ugumu katika kusafirisha machapisho kwa wakati. Wizara ilijulisha Kamati kuwa, mojawapo ya barabara iliyoathiriwa sana ni barabara inayoelekea Halmashauri ya Wilaya ya Liwale katika Mkoa wa Lindi na Halmashauri ya Wilaya ya Mlimba katika Mkoa wa Morogoro. Hali hiyo ilipelekea Wizara kuchukua hatua za haraka kwa kuhamisha machapisho kwa halmashauri jirani na kufanya utaratibu mpya wa usafirishaji hali iliyosababisha ongezeko la gharama.

(e) Mradi Namba 4397: Kuimarisha Elimu ya Ufundi na Mafunzo ya Ufundi Stadi na Elimu ya Ualimu (*Support to Vocational Education and Training and Teaching Education*). Ujenzi wa Chuo cha Elimu na Mafunzo ya Ufundi Stadi cha Wilaya ya Kinondoni; -

Mheshimiwa Spika; Ujenzi wa Chuo cha VETA Wilaya ya Kinondoni umetokana na Mpango Mkakati wa Serikali wa kuongeza utaalamu na ujuzi kwa vijana katika nyanja za Ufundi na Teknolojia. Aidha, ujenzi wa Chuo hicho ni sehemu ya utekelezaji wa ujenzi wa Vyuo 64 vya Ufundi Stadi vya Wilaya vinavyoendelea kujengwa katika Wilaya mbali mbali nchini.

Mheshimiwa Spika; Katika ziara yake Kamati ilijulishwa kuwa, Mradi huo umeanza kutekelezwa mwezi Juni, 2023 na unatarajiwa kukamilika mwezi Mei, 2024. Mradi huu utatekelezwa kwa awamu tofauti ambapo awamu hii ya kwanza inajumuisha ujenzi wa majengo Tisa (9) ambayo ni; Jengo la Utawala, Jengo la Darasa, Jengo la Mkuu wa Chuo, Jengo la Mlinzi, Jengo la Umeme, Jengo la Vyoo vya Nje, Karakana ya Uselemala na Uashi, Karakana ya Umeme na Bomba na Karakana ya Upishi na Ushonaji.

Mheshimiwa Spika; Katika Mwaka wa Fedha 2023/2024 mradi huu uliithinishwa jumla ya **Shilingi 1,400,000,000.00** Hadi kufikia mwezi Februari, 2024 VETA walikua wamepokea kiasi cha **Shilingi 332,336,739.00** ambayo ni sawa na Asilimia 24 kwa ajili ya utekelezaji wa mradi huu kwa awamu ya Kwanza. Hadi wakati wa ziara ya Kamati mradi huo ulikuwa umefikia **asilimia 23.3**.

Mheshimiwa Spika; Kamati hajaridhiwa na kasi ya utekelezaji wa mradi huu kwani hadi wakati wa ziara ya Kamati ilikuwa imebaki takribani miezi miwili tu kufika mwezi Mei, 2024 ambapo mradi unapaswa kuwa umekamilika.

Kiambatisho Na. 2

UTEKELEZAJI WA MAONI NA USHAURI WA KAMATI

Wakati wa kuchambua Mpango na Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara hii kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024, Kamati ilishauri masuala mbalimbali ambapo maelezo ya Wizara kuhusu utekelezaji wa maoni na ushauri huo ni kama ifuatavyo: -

Na.	Maoni na Ushauri	Utekelezaji
1.	Serikali ifanye tathimini ya kina kuhusu utekelezaji wa sera ya ugatuaji katika sekta ya elimu ili kubaini changamoto na mafanikio yake.	Serikali imepokea ushauri. Aidha, Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia, na OR- TAMISEMI tunakuwa na vikao vya pamoja vya kisekta ya elimu kujadili maendeleo ya utekelezaji wa shughuli mbalimbali zinazogusa mamlaka za elimu na kuzitafutia utatuzi wa changamoto zilizopo.
2.	Serikali iandae na kutekeleza mkakati wa muda wa kati na mrefu wa ajira za walimu, wakufunzi na wahadhiri katika shule, vyuo vya elimu na mafunzo ya amali na vyuo vikuu.	Serikali imepokea ushauri. Aidha, katika kukabiliana na changamoto ya walimu katika kipindi cha muda wa kati, Serikali imekuwa ikitekeleza afua mbalimbali ikiwa ni pamoja na: Mkakati wa Upangaji wa walimu wa Shule za Awali na Msingi kwa Kuzingatia Mahitaji (Pre-Primary and Primary Teacher Deployment Strategy wa Mwaka 2019) na

Na.	Maoni na Ushauri	Utekelezaji
		<p>Mwongozo wa Walimu wa Kujitolea katika Elimu ya Awali, Msingi, Sekondari na Vyuo vya Maendeleo ya Wananchi Tanzania Bara 2023. Aidha, katika kipindi cha muda mrefu Serikali itaendelea kuongeza idadi ya ajira za walimu kwa kuzingatia upatikanaji wa rasilimalifedha.</p> <p>Kwa upande wa elimu ya kati na elimu ya juu, Serikali imeweza kutekeleza afua zifuatazo; kuajiri watumishi 605 kwa mwaka 2022/23. Vilevile, kwa mwaka 2023/2024 nafasi za ajira 1,726 zimetengwa ambapo taratibu za ajira zinaendelea. Kwa upande wa elimu ya juu kwa kipindi cha miaka miwili iliyopita, Serikali imetoa jumla ya nafasi 2,906 na taratibu za ajira zinaendelea.</p>
3.	Serikali isimamie kikamilifu utekelezaji wa Sheria ya Vyuo Vikuu katika kulinda na kudumisha uhuru wa kitaaluma, ikiwemo kuhakikisha kuwa ajira ya watumishi katika vyuo vikuu inazingatia kikamilifu sheria hii na misingi ya ajira za wahadhiri katika vyuo vikuu duniani.	<p>Serikali imepokea ushauri.</p> <p>Aidha, baada ya kuidhinishwa kwa Sera ya Elimu na Mafunzo 2014, Toleo la 2023, Serikali inaendelea na mapitio ya Sheria mbalimbali zenye kusimamia utoaji wa elimu na mafunzo nchini ikiwamo sheria ya vyuo vikuu.</p>

Na.	Maoni na Ushauri	Utekelezaji
4.	Serikali na wadau wengine kuandaa mkakati mpya wa ugharamiaji wa elimu ya juu, hususan katika kugharamia ada na gharama za chakula na malazi kwa wanafunzi wa vyuo vikuu ili kutoa nafasi kwa bajeti ya shughuli zingine muhimu katika taasisi za elimu ya juu, ikiwemo utafiti na maendeleo ya sayansi na teknolojia	Serikali imepokea ushauri. Aidha, moja ya eneo linalofanyiwa kazi kutokana na mwelekeo wa Sera ya Elimu na Mafunzo 2014, Toleo la 2023 ni kuangalia vyanzo endelevu vya ugharimiaji wa elimu na mafunzo. Katika kufikia azma hiyo, Serikali imeanza kufanya mapitio ya Bodi ya Mikopo ya Elimu ya Juu kwa lengo la kuhakikisha tunakuwa na chombo chenye ufanisi katika ugharimiaji wa elimu.
5.	Wizara iandae mkakati kwa ajili ya ugharamiaji wa elimu na mafunzo ya amali, ikiwemo kuainisha vipaumbele kwa ajili ya wanafunzi watakaopatiwa mikopo katika vyuo hivi	Serikali imepokea ushauri. Katika mwaka wa fedha 2023/24 Serikali imeanza kutoa mikopo kwa wanafunzi wa amali sanifu (elimu ya ufundi), kwa kuzingatia fani za kipaumbele hususan zenye uhaba wa rasilimaliwatu.
6.	Kama hatua za muda mfupi, Serikali iimarisha uthibiti ubora kwa kuongeza bajeti ili shule nyingi zaidi ziweze kukagaliwa kwa mujibu wa vigezo vilivyopo. Katika hatua ya muda mrefu, kuna haja ya Serikali kuunda	Serikali imepokea ushauri. Pamoja na kupokea ushauri, Serikali inatambua umuhimu wa Uthibiti Ubora wa Shule katika kusimamia utoaji wa elimu na mafunzo nchini. Kwa kipindi

Na.	Maoni na Ushauri	Utekelezaji
	<p>chombo huru kitakachohusika na uthibiti ubora na usimamizi wa elimu kwa ujumla kwa ngazi ya awali, msingi na sekondari.</p>	<p>cha miaka mitatu iliyopita, Serikali imeendelea kuimarisha Uthibiti Ubora wa Shule kwa kutekeleza yafuatayo: -</p> <ul style="list-style-type: none"> i. imejenga ofisi mpya 160 na kukarabati ofisi 31; ii. imenunua magari mapya 119 ambayo yalisambazwa katika ofisi za Uthibiti Ubora wa Shule Kanda na Wilaya ambazo hazikuwa na vyombo vya usafiri; iii. imenunua vitendea kazi mbalimbali vya TEHAMA zikiwemo "Photocopier" Mashine (heavy duty) 195, printer zenye scanner 195, Komyuta mpakato 1,082. Maboresho haya yamepunguza changamoto zilizokuwepo; iv. imeajiri Wathibiti Ubora wa Shule 619 ambao wamepelekwa katika ofisi zenye upungufu ili kuhakikisha kuwa asasi nyingi zinafikwa mara kwa mara; v. imezijengea uwezo timu za ndani za Uthibiti Ubora wa shule ambazo zilikusisha Walimu Wakuu wa shule za msingi na Maafisa Elimu Kata wote nchi nzima ili kuziwezesha shule

Na.	Maoni na Ushauri	Utekelezaji
		<p>kufanya tathmini ya ndani kwa lengo la kuboresha ufundishaji na ujifunzaji; na</p> <p>vi. Serikali itaendelea kutenga fedha ili kuhakikisha tathmini katika shule zinafanyika kwa kiwango kinachotakiwa na kwa ufanisi.</p>